

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ТА ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

УДК 346.7:004.738.5

ЄФРЕМОВА К. В.

кандидат юридичних наук, в.о. вченого секретаря НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України

ДО ПЕРСПЕКТИВ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТ-ПРАВОВІДНОСИН: ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті авторка розглядає питання необхідності правового регулювання відносин, які виникають, існують і припиняються за допомогою мережі Інтернет. Піднімаються питання можливості їх саморегулювання та необхідності поєднання з ефективними засобами державної політики у сфері інформаційної безпеки через виявлення правової природи таких відносин та їх структури.

Ключові слова: *Інтернет-відносини, правове регулювання, суб'єкти відносин, контент, інформаційна безпека.*

Постановка проблеми. Інформаційний простір, заснований на широкому застосуванні комп'ютерної техніки, інформаційних технологій та Інтернету, об'єднує людей з різних країн і з усіх куточків земної кулі в єдине світове співтовариство без географічних і геополітичних кордонів. Роль Інтернету в такому співтоваристві невіддільно зростає, а інформація, розміщена у всесвітній мережі, є не тільки найважливішим фактором спілкування, володіння новими знаннями, освіти і виховання, але також необхідним засобом супроводження товарів і послуг, укладення угод, підтвердження подій, фактів тощо.

Різка збільшення суспільно-економічного значення використання міжнародної мережі Інтернет загострило правові проблеми, пов'язані із застосуванням високих комп'ютерних і телекомунікаційних технологій. Необхідно зауважити, що практика в даному випадку випереджає теорію, а законодавство у свою чергу, відстає від практики. Тим часом право є найефективнішим регулятором суспільних відносин.

Сьогодні у всесвітній мережі кількість нових послуг і можливостей переросла в якість: завдяки Інтернету виникають нові види суспільних відносин, а вже звичні набувають певної притаманної лише їй специфіки, яка істотно змінює їх. Збільшилася кількість користувачів Інтернету: спочатку від військової, потім академічної мережі Інтернет став загальним, його в тій чи іншій мірі використовують практично всі соціальні, вікові і професійні категорії суспільства. Склалося стале уявлення про Інтернет як про особливе, віртуальне середовище. Інтернет стає відображенням реального життя, в ньому складаються практично всі ті види відносин, які існують поза ним.

Аналіз останніх досліджень. Питанням відносин у мережі Інтернет останнім часом приділяла увагу велика кількість як закордонних, так і вітчизняних учених. Серед російських авторів такі: Б. В. Андрєєв, А. В. Глушков, Д. В. Грибанов, М. А. Дмитрик, В. А. Копилов, І. М. Рассолов. Слід відзначити наукові дослідження таких українських учених, як О. А. Присяжнюк «Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні», К. С. Шахбазянова «Міжнародно-правові основи регулювання відносин в мережі Інтернет», М. М. Дутов «Правове забезпечення розвитку електронної комерції», О. Р. Шишка «Приватноправові відносини та специфіка їх розвитку в мережі Інтернет», К. В. Шурупова «Перспективи удосконалення правового регулювання доступу і розповсюдження інформації за допомогою мережі Інтернет».

Метою статті є визначення особливостей Інтернет-відносин, які потребують ефективних господарського-правових засобів регулювання та виявлення балансу між механізмами саморегулювання таких відносин та необхідністю запровадження державної політики у цій сфері шляхом визначення правової природи Інтернет-відносин та їх структури.

Вступаючи в дискусію про правове регулювання Інтернет-відносин, слід, у першу чергу, дати відповідь на питання: чи є гостра необхідність у спеціальному законі або навіть законодавстві, що регулюватиме такі відносини, або в особливій державній політиці щодо мережі Інтернет, чи достатнім є чинне законодавство, яке потребує лише внесення до нього необхідних змін та заповнення прогалін?

Слід також нагадати, що, оскільки регулювання відносин в Інтернеті зачіпає дуже широке коло осіб та організацій, чинне законодавство, хочемо ми цього чи ні, вже застосовується до цих відносин. Сфера правових відносин, що складаються у мережі Інтернет, поки ще настільки нова, що ця обставина істотно ускладнює правозастосовчу практику. Тим не менше, тепер, коли накопичений певний досвід, з'ясувалося, що чинного законодавства, зокрема, для боротьби з кримінальними злочинами в Інтернеті, цілком достатньо. Але існує нагальна потреба правового регулювання у сфері електронного бізнесу й усіх його видів. Якщо звернутись, наприклад, до тієї сфери, якій науковці приділяють найбільшу увагу, якою є електронна комерція, то у ній досі невирішеним залишається цілий ряд питань, які потребують регулювання. Серед них: а) визначення меж державного регулювання; б) питання поширення комерційної та іншої інформації; в) укладення договорів через Інтернет (саме таких, за якими можна отримати судовий захист у визначеній країні); г) відповідальність за зміст інформації; г) питання електронного підпису; д) захист персональних даних; е) захист прав споживачів у мережі. І це не вичерпний перелік питань лише щодо одного з видів електронного бізнесу.

Головне – зосередити зусилля на тому, щоб удосконалити законодавство і правозастосовчу практику щодо конкретних сфер виникнення й існування правовідносин із використанням мережі Інтернет так, щоб вони не порушували конституційних прав громадян, з одного боку, і забезпечували реалізацію державної політики, зокрема, у сфері інформаційної безпеки – з другого.

Перший блок опосередковується правовим регулюванням шляхом встановлення певних рамок, меж і правил поведінки. Однак це настільки специфічне середовище, що не завжди правове регулювання виявляється ефективним. Тому слід не тільки визначити, що вимагає свого правового регулювання, а й вичленувати те, що

взагалі піддається правовому регулюванню і контролю над дотриманням встановлених правил.

Слід звернутися до проблеми інформаційної безпеки, яка складається з трьох складових частин. Перша – це забезпечення конституційних прав і свобод громадян в інформаційній сфері. Друга – інтеграція України у світовий інформаційний простір, а також створення конкурентоспроможної індустрії інформаційних послуг. Третя – це забезпечення безпеки функціонування інформаційної інфраструктури.

Інтернет як дуже важлива складова частина інформаційної інфраструктури зачіпає всі три складові частини інформаційної безпеки. Тому правове регулювання цих відносин має здійснюватися за всіма трьома напрямками. Визначення основ державної політики можна двома шляхами: 1) визначення основ державної політики та затвердження їх нормативним актом; 2) здійснення регулювання тих реальних відносин, які вже існують.

Питання про правову природу відносин, що виникають, змінюються і припиняються в галузі використання мережі Інтернет, є найбільш дискусійним та складним. Для початку слід визначити суспільні відносини взагалі і правові відносини зокрема, а також розмежувати інформаційні та Інтернет-відносини.

З метою вирішення порушеного питання більш глибокого дослідження потребує вивчення природи Інтернет-відносин, тому що лише з чіткого визначення основних понять має здійснюватися правове регулювання будь-яких суспільних відносин.

Суспільні відносини як відносини між людьми з приводу тих чи інших соціальних благ складаються з кількох елементів: суб'єктів, між якими складаються певні відносини (учасників відносин); об'єктів, тобто тих соціальних благ, з приводу яких виникають суспільні відносини; змісту відносин і поведінки суб'єктів.

Правовідносинами є індивідуалізований громадський зв'язок між особами, який виникає на основі норм права, характеризується наявністю суб'єктивних юридичних прав і обов'язків і гарантується примусовою силою держави.

До загальних ознак правовідносин О. Ф. Скакун відносить те, що ці відносини є: 1) різновидом суспільних відносин та соціального зв'язку; 2) результатом усвідомленої поведінки людей; 3) вольовим відношенням; 4) виникають, змінюються і припиняються на основі норм права у разі настання передбачених підстав; 5) мають двосторонній характер; 6) охороняються державою [1, с. 568].

Інформаційні ж відносини виникають при виробництві, передачі й поширенні, при здійсненні пошуку, отриманні і споживанні інформації, інформаційних ресурсів, інформаційних продуктів та/або інформаційних послуг.

До основних елементів інформаційних відносин, на думку В. А. Копилова, належать: 1) суб'єкти, які вступають у правовідносини при здійсненні інформаційних процесів; 2) поведінка (дія, бездіяльність) суб'єктів при здійсненні ними інформаційних правовідносин, зокрема, набуття виключних прав, передача майнових прав, купівля-продаж інформаційних об'єктів, тиражування і поширення зазначених об'єктів; 3) об'єкти, у зв'язку з якими суб'єкти вступають в інформаційні правовідносини; 4) права та обов'язки і відповідальність при здійсненні інформаційних процесів [2, с. 131–132].

Інтернет, у свою чергу, – це глобальний інформаційний простір, який не визнає державних кордонів, що робить цю систему якісно новим явищем у світовому співтоваристві, він є унікальним за своїми можливостями засобом доступу до інформації

щодо будь-яких видів діяльності чи інтересів людини, а також виступає об'єктом розробки й застосування новітніх програмних та інструментальних технологій, що робить його сферою бурхливого розвитку в майбутньому.

Виходячи з наведеного, інтернет-відносини – це особливі відносини, що виникають у результаті впливу норм міжнародного та інших галузей права, міжнародних договорів, рішень судів на поведінку людей і організацій (суб'єктів), специфіка яких полягає в тому, що для уповноважених суб'єктів виникають права (тобто відкривається передбачена правовими нормами і забезпечувана різними державами можливість діяти певним чином у віртуальному просторі) і разом з тим на інших суб'єктів покладаються обов'язки, які передбачають необхідну поведінку, зафіксовану в джерелах інтернет-права.

Інтернет-відносини – це новий тип суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються у кіберпросторі. Це не правові в чистому вигляді і не фактичні відносини. Це соціальні зв'язки особливої правової, інформаційної та технічної природи. Користувачам Інтернету необхідно розглядати як засів, середовище для здійснення певних дій, виконання функцій, а для структур і організацій, які можуть мати певний владний вплив на мережу, змінювати характеристики підключення, певним чином впливати на мережу в технічному аспекті, Інтернет є об'єктом. Ситуація, за якої всесвітню мережу Інтернет можна вважати суб'єктом правовідносин уявити просто неможливо.

Суб'єктний склад відносин, пов'язаних із використанням мережі Інтернет, також доволі часто виявляється складним. Це зумовлено тим, що користувач входить у мережу завдяки діяльності самостійної особи, що надає такі Інтернет-послуги, – провайдера, доменне ім'я реєструється самостійною третьою особою – реєстратором, до того ж самостійним суб'єктом є й власник самої адреси сайту, який власником самого сайту може не бути.

У системі Інтернет-відносин можна виділити три групи суб'єктів.

1. Суб'єкти, які створюють програмно-технічну частину інформаційної інфраструктури Інтернету, включаючи засоби зв'язку та телекомунікації, забезпечують її експлуатацію, розширення і розвиток. Основними суб'єктами виступають розробники транскордонних інформаційних мереж, у тому числі технічних засобів, засобів зв'язку і телекомунікації, програмних засобів різного рівня та призначення.

2. Суб'єкти, які виробляють і поширюють інформацію в мережі Інтернет, надають послуги з підключення до Інтернету. До них можна віднести фахівців, які виробляють вихідну інформацію, формують інформаційні ресурси і надають інформацію з цих ресурсів споживачам або надають можливість споживачам підключитися до Інтернету і користуватися його можливостями самостійно.

3. Споживачі інформації та послуг в Інтернеті, які поділяються на такі види:
а) споживачі інформації, здійснюють пошук і отримання інформації в Інтернеті;
б) споживачі послуг по хостингу, тобто ті, хто розміщує інформацію в Інтернеті на серверах;
в) споживачі послуг інформаційної пошти.

Основними об'єктами, з приводу яких виникають інформаційні відносини в мережі Інтернет, є: 1) програмно-технічні комплекси, інформаційні системи, інформаційно-телекомунікаційні технології як засіб формування інформаційної інфраструктури, засоби зв'язку і телекомунікацій, що забезпечують здійснення інформаційних

процесів; 2) інформація, інформаційні ресурси, інформаційні продукти, інформаційні послуги; 3) доменні імена; 4) інформаційні права і свободи; 5) інтереси особи, суспільства, держави в інформаційній сфері; 6) інформаційна цілісність та інформаційний суверенітет держави; 7) інформаційна безпека.

До специфіки структурних елементів Інтернет-відносин у частині суб'єкта можна віднести:

- складність ідентифікації учасників правовідносин у мережі;
- неможливість чіткого визначення дієздатності особи – учасника відносин;
- велика кількість наявних віртуальних організацій;
- використання програм-роботів, які надають можливість вступати у відносини автоматично;
- неможливість визначити місцезнаходження сторін (суб'єктів), що обумовлює можливі проблеми з вибором права, яке необхідно застосовувати, а також із реальним виконанням обов'язків;
- залежність відносин між безпосереднім власником інформації та її споживачем (користувачем) від відносин із провайдером інтернет-послуг;
- електронний характер документообігу в мережі, що обумовлює необхідність застосування суб'єктами спеціального програмного і матеріально-технічного забезпечення.

Однією із прогалин законодавства сьогодення є відсутність обов'язку особи, яка має намір створити веб-сайт, надати свої персональні дані (як для фізичних, так і для юридичних осіб) для ідентифікації її як власника цього сайту. Звісно, що у мережі вже розроблено низку заходів для ідентифікації таких осіб за допомогою сервісу «whois», що використовується для направлення запитів з приводу отримання інформації про реєстрацію доменного імені до фактичного делегування веб-адреси клієнту, але це не вирішує проблему ідентифікації, тому що, як зазначалося раніше, власником доменного імені і власником інформації, розташованій на веб-сайті, можуть виступати різні особи.

Нагальної потреби законодавчого закріплення набуває порядок реєстрації доменних імен, що передбачає припинення спроб захоплення доменних імен, які збігаються з торговими марками. У ньому повинно бути чітко розписано, як караються спроби привласнення товарного знака або доменного імені. Так, до речі, вже намагаються зробити в Сполучених Штатах Америки.

Також слід звернути увагу на складність застосування територіальних критеріїв, яка полягає у тому, що суб'єкт, який здійснює комерційну діяльність в Інтернеті, може не мати ні торгового приміщення, ні офісу, ні складу, ні персоналу, і єдиними його ознаками, які зможуть виступати ідентифікаторами його територіальної належності, будуть адреса інтернет-сайту та веб-сервера, що є ознаками провайдерів першого рівня: ua, ru тощо. Але можлива ситуація, коли певний веб-ресурс знаходиться у доменній зоні «ru», що робить умовну прив'язку до території Російської Федерації, а сам сервер, що обслуговує цей ресурс, розташований в Україні, тим самим породжуючи проблему територіальної ідентифікації суб'єкта правовідносин.

Виходячи із особливої структури Інтернет-відносин, проблеми з неможливістю саморегулювання цієї сфери можна розподілити на дві складові: проблеми провайдерів і проблеми контенту.

Будь-яку інформацію, з якою користувач може ознайомитись у мережі Інтернет, прийнято назвати «контент», тобто будь-яке інформаційно-змістовне наповнення інформаційного ресурсу (наприклад, веб-сайту). Якщо ж мова йде про текстову, графічну, звукову та відеоінформацію, що входять до складу контенту в будь-якому поєднанні, то говорять про «аудіовізуальний контент».

Як слушно зазначає К. В. Шурупова, у будь-якого контенту, розміщеного в мережі Інтернет, є автор(и), тобто конкретні фізичні особи. Автор може самостійно розмістити аудіовізуальний контент на ресурсах мережі Інтернет і стати постачальником контенту кінцевому споживачеві. Водночас автор може не тільки не бути постачальником контенту кінцевому споживачеві, а й навіть не мати прав на його розповсюдження [3, с. 169].

Щодо проблем провайдерів, найбільш дискусійним є питання прирівнювання Інтернету до засобу масової інформації, що потребує, у свою чергу, використання особливих засобів правового регулювання, зокрема ліцензування. При розв'язанні цього питання слід звернутися до історії створення Інтернету. Мережа – це насамперед засіб спілкування, який виник більше 30 років тому й об'єднує зараз багато мільйонів людей. Інтернет став однією зі складових глобальної інформатизації, інструментом формування того, що ми називаємо інформаційним суспільством. Таким чином, сама мережа Інтернет не може бути предметом ліцензування, а відносини, які в ній виникають, слід розподіляти за галузями економіки, наприклад, електронна комерція належить до сфери регулювання господарським правом, а саме щодо відносин торгівлі, але зі своїми притаманними їй особливостями.

Висновок. Таким чином, Інтернет-правовідносини існують у віртуальному просторі, регулюються нормами різних галузей права, але залежні від наявних кордонів та особливостей національних законодавств суб'єктів таких відносин, від особливостей правового режиму доступу до інформації про їх учасників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник / О. Ф. Скакун. – Харьков : Эспада, 2005. – 840 с.
2. Копылов В. А. Информационное право / В. А. Копылов. – М. : Юрист, 2003. – С. 131–132.
3. Шурупова К. В. Перспективи удосконалення правового регулювання доступу і розповсюдження інформації за допомогою мережі Інтернет / К. В. Шурупова // Ученые зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: Юрид. науки. – 2012. – Т. 25(64). – № 2. – С. 166–174.

REFERENCES

1. Skakun O. F. *Teoriya gosudarstva i prava (enciklopedicheskij kurs) (State and Law Theory (Encyclopedic course)) : uchebnik* / O. F. Skakun. – Kh. : Espada, 2005. – P. 840.
2. Kopylov V. A. *Informacionnoe pravo (Information Law)* / V. A. Kopylov. – M. : Yurist, 2003. – Pp. 131–132.
3. Shurupova K. V. *Perspektyvy' udoskonalennya pravovogo regulyuvannya dostupu i rozpovsyudzhennya informaciyi za dopomogoyu merezhi Internet (Prospects for improvement of the legal regulation of access and dissemination of information in the Internet)* / K. V. Shurupova // *Ucheny'e zapiski Tavricheskogo nacional'nogo universiteta imeni V. Y'. Vernadskogo. Seriya: Yuridicheskie nauki*, 2012, T. 25(64), No. 2, pp. 166–174.

ЄФРЕМОВА Е. В.

К ПЕРСПЕКТИВАМ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИНТЕРНЕТ-ПРАВООТНОШЕНИЙ: ХОЗЯЙСТВЕННО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

В статье автор рассматривает вопросы необходимости правового регулирования отношений, которые возникают, существуют и прекращаются с помощью сети Интернет. Поднимаются вопросы возможности их саморегулирования и необходимости совмещения и дополнения эффективными средствами государственной политики в сфере информационной безопасности путем определения правовой природы таких отношений и их структуры.

Ключевые слова: Интернет-отношения, правовое регулирование, субъекты отношений, контент, информационная безопасность.

YEFREMOVA K. V.

THE PROSPECTS OF THE LEGAL RELATIONS ON THE INTERNET: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS

Problem setting. *The sharp increase in the socio-economic importance of the use of the international Internet network has exacerbated the legal problems associated with the use of high computer and telecommunication technologies. The Internet is becoming a reflection of real life; there are almost all the types of relations, which exist outside of it, on the Internet. It should be noted that the practice in this case is ahead of theory and the legislation in its turn lags behind practice. Meanwhile, law is the most effective regulator of social relations.*

Analysis of recent researches and publications. *In recent years a large number of scientists, both foreign and domestic, have focused on the questions of relations on the Internet. The Russian authors are B. Andrieiev, A. Hlushkov, D. Hrybanov, M. Dmytryk, V. Kopylov, I. Rassolov. Such scientific researches of Ukrainian scientists should be noted: «Basic concepts of legal regulation of Internet relations in Ukraine» by O. Prysiazhniuk, «The International legal framework for regulation of relations on the Internet» by K. Shahmazanov, «Providing legal framework for the development of e-Commerce» by M. Dutov, «The Private law relations and the specifics of their development on the Internet» by O. Shyshka, «The Prospects of improvement of legal regulation of access to and dissemination of information through the Internet» by K. Shurupova.*

Target of research *consists in defining main features of the Internet relations that need effective economic and legal means of regulation and identification of the balance between self-regulation mechanisms of these relations and the need to implement the state policy in this sphere by defining the legal nature of online relations and their patterns.*

Article's main body. *The questions of the necessity of legal regulation of relations, which arise, exist and stop by the instrumentality of the Internet network, are considered in the article. The issues of their self-regulation and the need for a combination with an effective means of state policy in the sphere of information security through the identification of the legal nature of such relations and their patterns are raised.*

Conclusions and prospects for the development. *The author determines the impossibility of complete self-regulation in this field and outlines the range of outstanding issues. Detailed classification of subjects and objects in Internet relations is provided, additional specific elements, which are a necessary condition for the occurrence of such relations, are determined.*

Key words: *Internet relations, legal regulation, the subjects of relationships, content, information security.*

Єфремова К. В. До перспектив правового регулювання Інтернет-правовідносин: господарсько-правовий аспект [Електронний ресурс] / К. В. Єфремова // Право та інноваційне суспільство : електронне видання. – 2014. – Вип. 2. – Режим доступу: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Yefremova.pdf>